

»Tvoj glas je za vedno utihnil«

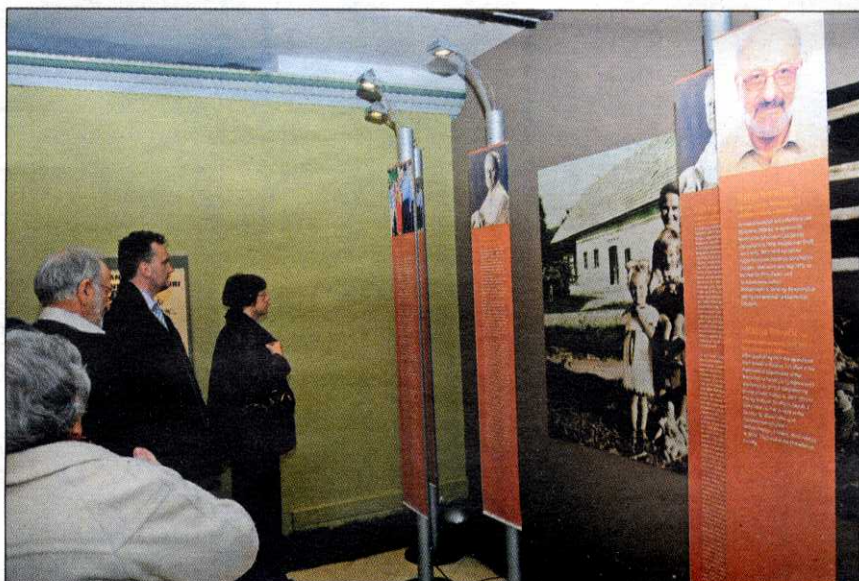
Razstavi o Hudi Jami in preganjanju kmetov

V torek, 8. decembra, so v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani odprli kar dve razstavi. Prva prikazuje letos odkrito množično grobišče povojnih pomorov v rudniku Barbara pri Hudi Jami, druga pa povojno preganjanje kmetov na Slovenskem.

Kot pove naslov prve razstave *Huda Jama – možnosti muzejske prezentacije*, so z njo poskušali prikazati nad vse hudo temo naše zgodovine: množično grobišče v rudniku Barbara v Hudi Jami pri Laškem. Prizori, s katerimi so se tam srečevali raziskovalci, tako način pomora več tisoč ljudi v rudniških jaških in v rovu kot sam kraj pomora, odpirajo poleg širokega raziskovalnega in interpretacijskega polja tudi različne pristope k muzejski predstavitvi te problematike. V muzeju so se odločili, da bodo prvo muzejsko predstavitev dosedanjih rezultatov raziskav v rudniku Huda Jama pospremili že tudi s prvo umetniško interpretacijo prizorov s tega množičnega grobišča, ki je – danes je to že jasno – nekaj posebnega tudi v svetovnem merilu. Nikjer na svetu se do zdaj ni zgodilo, da bi v rudniku umorili tako veliko število

stavi, dobivajo te besede nov pomen, so poziv k temu, da so bili tudi kmetje po zmagi komunistične revolucije leta 1945 v Sloveniji deležni množičnega preganjanja na različne načine. Nasilje nad kmeti so slovenski komunisti začeli izvajati že na začetku druge svetovne vojne in so ga po vojni, kot pri drugih skupinah Slovencev, po nasilnem prevzemu oblasti leta 1945 samo nadaljevali – od takrat naprej množično in sistematično. Konec druge svetovne vojne je Slovenija pričakala kot večinoma

na ... (preganjanje kmetov v Sloveniji 1945–1955) začetna muzejska predstavitev zelo obširnega, a malo raziskanega ter znanega tematskega področja. V projektu predstavljajo strukturo oblasti, ki se je spravila nad kmetstvo, in njeno razredno bojno strategijo. Usodo in odzive kmetov predstavljajo z izbranimi zgodbami in pričevanji družin: Brodarjeve iz Hrastja pri Kranju, Pučnikove s Črešnjevca pri Slovenski Bistrici, Malovrhove iz Šentjošta, Mehletove iz Paradišča pri Šmarju – Sap, Kova-

Med »kmečkimi« zgodbami na razstavi je tudi Kovačičeva z Rakitne (foto: I. Ž.)

Razstavi nosita slikovne interpretacije slikarja Črtomirja Frelhija in slikarke Margarite Marie Dolinar

ljudi, kot so to storili slovenski komunisti leta 1945 v Hudi Jami.

Čeprav bo preiskovanje v rudniku trajalo še nekaj časa, saj je delo zelo zahtevno in obsežno, pa že nekaj časa vemo, da je bil rudnik pri Hudi Jami prvo množično morišče za komunistično koncentracijsko taborišče na Teharjah, kar pomeni, da so tam množično ubijali slovenske domobrance (ko so rudniške jaške napolnili, so z morijo nadaljevali na Hrastniškem hribu, pri Brežicah, pri Grižah in drugod). Morišče in grobišče v Hudi Jami zato odpira za Slovence posebej pomembno temo, ki se je bodo morale mnoge slovenske ustanove, od političnih do raziskovalnih, in posamezniki, ki se bodo z njo kakor koli ukvarjali, lotevati z največjo mero natančnosti in pietete. Za mnoge teme sicer rečemo, da z njimi »Slovenija nikoli več ne bo takšna, kot je bila«, in morišče Huda Jama bo posledaj med njimi pri samem vrhu.

Na razstavi v Muzeju novejšje zgodovine si lahko v treh prostorih ogledamo fotografije, predmete, ki so jih med izkopom grobišča doslej našli, ter slike, s katerimi je slikarka Margarita Maria Dolinar poskušala prizore iz Hude Jame prikazati na umetniški način. Kot je povedala na odprtju razstave, kjer je podrobno razložila svoj umetniški interpretativni pristop, se bo v bližnji prihodnosti lotila slikanja slovenske Guernice.

Peganjanje kmetov

Naslov druge razstave je *Le vkup, le vkup uboga gmajna – preganjanje kmetov 1945–1955*. Če je s prvim delom naslova razstave *Le vkup, le vkup uboga gmajna* doslej leva politična opcija označevala boj za kmečko pravico v razmerah fevdalizma pred nekaj stoletji, zdaj, pri tej raz-

kmečka dežela, zato so se komunisti po uničenju politične »opozicije« takrat poleg Cerkev lotili množičnega pregona kmetov: od zaplemb premoženja (s puhlico o t. i. kulaškem elementu), t. i. obveznih oddaj pridelkov, ki so hudo bremenile kmečko prebivalstvo, siljenja v kmečke zadruge do preselitev in zapiranj.

Kot so ob razstavi zapisali v muzeju, je projekt *Le vkup, le vkup uboga gmaj-*

čičeve z Rakitne, Offnerjeve z Zgornjega Jezerskega.

Vodja projekta in scenarija razstave o povojnem preganjanju kmetov je bil Jože Dežman. Zgodovinski okvir in izbor citatov je naredila dr. Mateja Čoh, zgodbe družin so pripravili Jože Dežman, Marta Keršič, mag. Monika Kokalj Kočevar, dr. Mojca Ramšak in Irena Uršič, za video je poskrbela Monika Kokalj Kočevar, snemal pa je Jože Jagrič.

IVO ŽAJDELA

Moj ata

Marija Mehle, por. Vidic, leta 1994 ob odkritju farne spominske plošče, posvečene zamolčanim žrtvam vojne in revolucije v Šmarju – Sap:

»Moj ata.

Spominjam se tistega majskega dne, ko si moral na ukaz osvoboditeljev na njivi odložiti motiko. Nikoli ne bom pozabila, ko si se oziral okoli in iskal naše oči, kot bi slutil, da se ne bomo videli nikoli več. Slišala sem bitje tvojega srca in čutila bolečino, ko si odhajal z njive in zrl v svoje žuljave roke.

Nikoli več me ni pobožala tvoja žuljava roka in nikoli več nisem slišala iz tvojih ust: Oj, ti moj ljubi otrok. Tvoj glas je za vedno utihnil. Mama in sestra sta ti še pomahali v slovo, ko si vstopal v živinske vagona na binkoštno nedeljo, na grosupeljski postaji. Zadnjič si se še ozrl na svojo domačijo 7. julija 1945 in pustil ob progji sporočilo: Izpričajte mojo nedolžnost. Vsak dan smo čakali, kdaj bodo zaškripala vežna vrata in boš vstopil – ti ata. Z njiv smo zrlj proti postaji, če že prihajaš, a zaman. Želeli smo spet slišati: O, moji ljubi otroci. A zaman.

Cele noči sem poslušala jok svoje mame in sem slutila, zakaj joka. Oblivale so me solze in v mislih sem izgovarjala besede: Ata, ata, kje si?

Zdaj vem, da si takrat že počival pod Macesovo gorico, jaz pa sem odrasčala brez očetovske ljubezni in vendar sem te čutila ob sebi. Tvoja ljubezen do nas je segala preko gozdov in poljan do naše domačije.

Vseskozi sem bila otrok izdajalca, v meni pa si ostal kot čudovita roža, roža očeta – junaka, in tak mi boš ostal v spominu, in ta čudovita roža očeta – junaka ne bo nikoli ovenela in podarila ti jo bom na snidenju nad zvezdami.

Tvoja Marija«

Vse so nam vzeli

Antonija Mehle, por. Miklič: »Naše posestvo je bilo zaplenjeno do žlice. Nismo imeli hrane, ne obleke, ne čevljev, ničesar za preživetje. Sestra je bila štiri leta starejša od mene. Ona je jutraj šla k maši, ko pa je prišla domov, sem jaz oblekla njeno obleko in šla k deseti maši. Davki so bili nemogoči, tako rekoč obvezna oddaja. Tako da smo morali oddati vse, sami pa nismo imeli ničesar. V šoli sem bila zelo zapostavljena, še govoriti nisem smela nič. Pobrالی so nam vso živino in krmo, prvih štirinajst dni po tem, ko so zaprli očeta. Vse stroje, konje, komate, vse so nam vzeli, kar se je dalo vzeti. Pa še strašit so nas hodili, ker so vedeli, da nas je ponoči strah. Nobene pomoči nismo dobili, tudi štipendije ne. Šole nisem mogla nadaljevati, tako da sem naredila samo osnovno šolo. Za šolanje ni bilo denarja, ne za zvezke. Ostala sem doma, pomagala mami, ki pa je bila bolna od same žalosti. V službo sem šla pozno, nisem imela dovolj let za pokoj, tako da sem morala deset let kupiti.«